

ТЕРМІН ТА ТЕРМІНОЛОГІЯ. ВЕТЕРИНАРНА ЛЕКСИКА

Рожков Ю.Г.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Висвітлено існуючі в науці підходи до класифікацій ветеринарної термінології. Виділено класифікації ветеринарної термінології в залежності від: сфери вживання; поширеності вживання в мові; сфери розповсюдження термінів в ветеринарній науці і практиці; галузевої приналежності; ступеня однозначності; ступеня точності відображення поняття; часу використання; наявності дефініції; зв'язку терміну з контекстом; джерела виникнення; складу ветеринарного терміну.

Ключові слова: ветеринарний термін, ветеринарна термінологія, загальнонавчани терміни, спеціальні не ветеринарні терміни, спеціальні ветеринарні терміни.

Актуальність дослідження. Очевидно, що в науці існує величезна кількість праць присвячених дослідженню понять термін та термінологія. Проте, в науці недостатньо окреслена різниця між цими двома поняттями. Також недостатнім вважаємо розробленість класифікації ветеринарної лексики.

Мета дослідження – виявити особливості класифікації ветеринарної лексики, а також окреслити різницю між поняттями термін та термінологія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості класифікації ветеринарної лексики в останні десятиліття інтенсивно розроблялися на матеріалі різних мов як вітчизняними мовознавцями (Гриньов В.П., Даниленко С.Д., Шелов Л.О., Симоненко О.А. та ін), так і зарубіжними лінгвістами (Andrews E.A., Antia B.E., Baakes K., Bauer L., Beaugrande R., Draskau J.K., George F.H.).

Виклад основного матеріалу. Не кожне спеціальне слово – термін, і не кожна сукупність спеціальних слів може називатись термінологією. На наш погляд, термін на відміну від інших слів, ставлячись до наукової галузі знання, поєднує в собі обидві функції, причому дефінітивна виступає обов'язковою при розпізнанні терміна. Вона викликає до дії ще й когнітивну функцію, тому що термін зазвичай виступає як репрезентант певної наукової теорії. Акумуляція цих функцій диктує певні умови семантичної структури номена і його функціонуванню. Дефінітивна функція вимагає однозначності термінологічної назви, що визнається більшістю вчених, хоча деякі дослідники допускають полісемію терміна. Слід уточнити, що однозначність термінів треба розглядати в межах конкретної термінології, де вони взаємодіють між собою. Ця особливість визначається внутрішньою формою лексеми «термін» («terminus» з латинського – «межа»).

Терміни в межах однієї термінології взаємообумовлені, значення їх уточнюється в тій галузі, в яку включено термінологічне визначення. Точність – основна властивість термінів, тому що вони створюються для позначення спеціальних понять і спеціальних предметів, реалізуючи номінативно-дефінітивну функцію. У конкретній термінології термін має певну дефініцію, яка і є основною ознакою його точності. Для прикладу порівняємо дефініції термінів у музикантів і військових. Атака – «початок звуку в співі» і атака – «поєднання стрімкого руху з вогневими засобами»; детонація – «фальшиве, нечисте виконання» і детонація – «вибух»; позиція – «положення руху

на музичному інструменті» і позиція – «траншея, окоп»; лад – «система звуковисотних інтервалів» і лад – «статутне розміщення військовослужбовців» і т. д. Слово лише тоді є терміном, коли воно має дефініцію і коли по ній його можна відновити. Різні підходи до розуміння семантичного наповнення терміна відображаються і на питанні присутності в його значенні конотативних лексем емоції, оцінки, експресії. «Термін точний і холодний, і сфера експресії для терміна в межах термінології закладена» – говорить А. А. Реформатський [6, 55];

«В слові-терміні на перший план виступає його об'єктне значення, суб'єктне ж, оцінне, або взагалі знято, або завуальовано» – вважає Б. Н. Головін [7, 7]; емоційно-експресивна нейтральність становить другу неодмінну властивість будь-якого терміна. Емоційно-стилістичні якості термінологічної одиниці набувають лише в «невласних умовах і контекстах їх вживання» – пише А. І. Моїсєєв [8, 77]. Л. А. Капанадзе, І. С. Квіток, В. М. Лейчик і інші вважають, що терміни позбавлені якого-небудь емоційно-експресивно-оцінного забарвлення. Однак існує думка про допустимість конотацій в термінологічних найменуваннях (Н. З. Котелова, В. П. Даниленко, В. П. Прохорова).

Терміни – як назви, перш за все, спеціальних понять науково-технічної галузі – мають точні визначення, зафіксовані в словниках. Тим самим терміни визнаються офіційними і кодифікованими. Найбільш типовими є термінологічні слова. Поряд з ними є складові терміни, або лексиколізовані словосполучення, терміни-описи. Як ті, так і інші знаходяться в системі, позначають поняття і утворюють термінологію, або терміносистему, яка представляє собою штучне утворення (Н. В. Подольська, А. В. Суперанська, Г. П. Німець, Н. В. Васильєва, В. П. Даниленко, В. М. Грязнова, Т. Л. Канделакі і ін.).

Системність терміна розглядається як важлива риса його характеристики: «... немає і не може бути поняття (а отже, і вираження його терміну), яке б не було системно пов'язано з іншими поняттями даної предметної області, і, отже, кожен термін існує лише як член певної системи термінів. Тому ознака системності представляється необхідним при визначенні терміна» [9, 11]. Поняття «термінологія» і «терміносистема» розглядалися як синоніми, але останнім часом дослідники розділяють їх. Вважається, що термінологія являє собою «стихийно складену сукупність одиниць, здебільшого неповну, логічно нечітку, що

складається з предтермінів, квазітермінів, псевдотермінів, тоді як терміносистема служить результатом свідомого упорядкування або конструювання з природних, але спеціально відібраних одиниць, які є повноцінними термінами» [10, 6].

З точки зору функціонально-нормативного підходу терміни в системі спеціальної лексики первинні, тому що вони офіційні і належать до наукового стилю літературної мови. Термін повинен бути коротким, однозначним, простим, без емоційно-оцінно-експресивних відтінків і, відповідно вимогам системності, співвідноситися з іншими термінами конкретної науково-технічної сфери. Терміни з такими характеристиками називають «ідеальним», в житті «аналіз різних термінологій, здійснений різними авторами, ставить під сумнів правомірність пред'явлення до термінів розглянутих вимог, оскільки значна частина реально функціонуючої термінології цим вимогам не відповідає, але тим не менш продовжує обслуговувати відповідні галузі знання» – зазначає Б. Н. Головін [11, 54].

З його думкою погоджуються й інші дослідники: «Всі інші ознаки, звичайно приписуються термінам і термінології в цілому: точність значення, однозначність, системність, відсутність синонімії і т. д. – «Ідеальний» термін має право на існування в системі мови. Тому «терміни необхідно вивчати в сфері фіксації, тобто в словниках, а не в процесі їх функціонування, тобто в текстах», де полісемія «Явище неминуче і природне» [13, 15].

У процесі функціонування термін може набувати не тільки додаткового значення, але й синонімів, варіацій, він може трансформувати зовнішню структуру і т.д.

Ветеринарна термінологія вкрай різноманітна і може бути класифікована на різні види, за різними ознаками. В ветеринарній літературі запропоновано кілька таких ознак і відповідних класифікацій, хоча далеко не всі з них безперечні. Критичний аналіз різноманітних наукових точок зору з цього питання дозволяє запропонувати наступний варіант класифікації аналізованого явища.

Залежно від сфери вживання ветеринарні терміни поділяються на терміни ветеринарної науки і терміни ветеринарної практики. Термінологія ветеринарної науки – це терміни, які використовуються в ветеринарних наукових працях. Сферою її існування і фіксації є наукова і навчальна ветеринарна література. Слід зазначити, що практично в будь-який термін, що вживається в сфері ветеринарної практики, входить в наукову ветеринарну лексику, в той час як не всякий доктринальний термін знаходить відображення в тих чи інших ветеринарних документах.

По-перше, в даному випадку порушено правило логічного поділу поняття, в силу якого розподіл має бути безперервним, плавним, поступовим. В силу сказаного первинний поділ ветеринарних термінів повинен бути дихотомічний. Перш за все, їх слід класифікувати на загально-вживані та незагально-вживані (спеціальні), які, в свою чергу, підлягають подальшому поділу.

По-друге, не цілком точним бачиться найменування «спеціальні технічні». Воно вузьке за своїм обсягом, оскільки в буквальному сенсі дане словосполучення обмежується тільки технічною

термінологією. Як видно, словосполучення «технічні терміни», що закріпилося в ветеринарній науці, пов'язане з широко поширеним виділенням таких областей, як наука і техніка. Однак тут наука як особлива сфера людської діяльності протиставляється техніці або як сукупності різних засобів, механізмів і пристроїв, що не існують в природі і виготовлені людиною для здійснення процесів виробництва і обслуговування невиробничих потреб суспільства, або як діяльності, пов'язаної з вивченням, застосуванням і вдосконаленням знарядь і засобів праці.

Насправді в дану групу включаються не тільки терміни технічних наук, але і всі інші спеціальні терміни: медичні, економічні, психологічні та інші. З урахуванням сказаного можна запропонувати таку класифікацію. Залежно від поширеності вживання в мові всі терміни, використовувані в ветеринарній науці і практиці логічно поділити на дві групи: загально-вживані та незагально-вживані (спеціальні). Загально-вживані терміни – це терміни, які в однаковій мірі використовуються в побутовому мовленні, в художній і науковій літературі, в ділових документах і в тому числі в ветеринарній науці і практиці.

Ці терміни становлять основну частину (за підрахунками вчених до 80%) тексту наукових робіт і тексту ветеринарних документів. Вони вживаються в повсякденному, загально-відомому сенсі, тому прості і загальнозрозумілі. До них можна віднести такі, терміни як «автор», «замовлення», «документ», «громадянин», «свідок», «працівник» і цілий ряд інших [4, с. 70; 5, с. 24]. З приводу можливості і необхідності використання спеціальної термінології в ветеринарних документах висловлюються суперечливі судження.

Інші вчені вважають, що без спеціальної термінології в тексті ветеринарії звичайною літературною мовою виражати думки неможливо [6, с. 177]. Буденна лексика з огляду на її універсальність, багатозначність і образність не завжди задовольняє потреби в точності і стислості ветеринарного тексту [5, с. 62]. Конкуренція між зрозумілістю медичних документів і їх стислістю і точністю не може бути вирішена на користь однієї з груп термінів. І загально-вживані та спеціальні терміни об'єктивно необхідні.

Головне – правильно визначити міру їх розумного співвідношення. Це завдання має вирішуватися за допомогою послідовного дотримання вимог, які пред'являються до ветеринарної термінології. Спеціальні терміни – це терміни, які створюються і використовуються в тій чи іншій галузі наукового знання. Залежно від галузі наукового пізнання з метою ветеринарного аналізу їх доцільно розділити на дві групи: спеціальні неветеринарні і спеціальні ветеринарні.

Спеціальні неветеринарні терміни – це терміни, запозичені з області спеціальних знань (техніки, медицини, економіки, біології та інших) і використовувані в ветеринарній науці і практиці. У цих галузях науки вони створюються для найменування відповідних понять.

Потреба використання даного виду термінів в текстах спеціального призначення полягає в однозначності їх розуміння. При використанні таких термінів ветеринару необхідно дотримуватися наступного правила: спеціальні неветеринарні

ринарні терміни вживаються в тому значенні, яке закріплюють за ними відповідні галузі знань [6, с. 129-130]. Спеціальні ветеринарні терміни – це терміни, введені до складу ветеринарної лексики науковцем, що займається проблемами даної галузі і використовуються для найменування того чи іншого ветеринарного поняття.

Говорячи про розподіл медичних термінів на загальноживані та спеціальні, слід зауважити, що між даними групами термінів йдуть постійні дифузійні процеси – терміни взаємопроникають. Так, багато термінів, які були створені медиком і спочатку були суто ветеринарними, надалі широко поширилися в побуті, в художній літературі, активно застосовуються за межами ветеринарії. Вони перестали бути власне ветеринарними і перетворилися в звичайні слова. Окремі вчені пропонують загальноживані терміни поділяти на два різновиди: загальноживані ветеринарні терміни і терміни, що використовуються в тексті ветеринарного дослідження у вузькому значенні [4, с. 74]. Залежно від сфери розповсюдження термінів в ветеринарній науці і практиці їх можна розділити на загальні, міжгалузеві і галузеві [4, с. 69].

На перший погляд може здатися, що використання в ветеринарних документах оціночних понять є виключно негативне явище. В залежності від часу використання ветеринарні терміни поді-

ляються на усталені і нові. Усталені – це терміни які тривалий час використовуються в ветеринарній науці і ветеринарних документах. Нові – це терміни, які мають невеликий термін використання в ветеринарії. У ветеринарній літературі в якості тимчасового кордону, що служить основою для виділення зазначених різновидів термінів, запропоновано брати пострадянський період, який характеризується кардинальною зміною суспільно-економічної формації і появою цілої системи нових суспільних відносин [1, с. 45].

Залежно від обсягу яке відображають терміни їх можна поділити на: терміни родового значення і терміни видового значення. Термін родового значення – це термін, що позначає родові поняття, тобто таке поняття, обсяг якого ширше і повністю включає в себе обсяг іншого поняття. Термін видового значення – це термін, що позначає видові поняття, тобто таке поняття, обсяг якого становить лише частину обсягу родового поняття. Залежно від зв'язку ветеринарного терміна з контекстом можна виділити контекстні і неконтекстні терміни. Контекстні – це терміни, смислове значення яких виявляється з контексту. Так, термін «abdomen» може вживатися в широкому і вузькому сенсах. Конкретне значення даного терміна в кожному окремому випадку виявляється з контексту.

Список літератури:

1. Борисов В. В. Аббревиация и акронимия. Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках / В. В. Борисов. – М.: Воениздат, 1972. – 320 с.
2. Гармаш О. Л. Запозичення як джерела збагачення словникового складу англійської мови // Нова Філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – 217 с.
3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. – Київ.: ІНКОС, 2002. – 320 с.
4. Луйгас А. Л. Учебное пособие по английскому языку [Текст]: учеб. пособие для ветеринарного и зоотехнического факультета / А. Л. Луйгас – М.: Высшая школа, 1963. – 165 с.
5. Мотченко И. В. Основные тенденции в формировании английской медицинской терминологии [Текст]: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / И. В. Мотченко. – М., 2001. – 20 с.
6. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов [Текст] / Д. Э. Розенталь – М.: Просвещение, 1977. – 543 с.
7. Виноградов В. В. Русский язык. – М., 1947. – С. 12–13.
8. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. – М., 1961. С. 52.
9. Головин Б. Н. Термин и слово // Термин и слово. Горький, 1980. – С. 7.
10. Моисеев А. И. О языковой природе термина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М., 1970. – С. 138.
11. Авербух К. Я. Терминологическая вариантность: теоретические и прикладные аспекты // Вопросы языкознания. 1986. № 6. – С. 46.
12. Лейчик В. М. Особенности функционирования терминов в тексте. Ростов н/Д: РГСУ, 2001. – С. 54–55.
13. Головин Б. Н. Типы терминосистем и основания их различия // Термин и слово. Горький, 1981. – С. 28.
14. Моисеев А. И. О языковой природе термина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М., 1970. – С. 138.
15. Головин Б. Н. Роль терминологии в научном и учебном общении // Горьковского государственного университета. Горький, 1979. – С. 15.
16. Скворцов Л. И. Профессиональные языки, жаргоны и культура речи // Русская речь. 1972. Вып. 1. – С. 48–59.
17. Прохорова В. Н. Актуальные проблемы современной русской лексикологии. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1973. – С. 117.

Рожков Ю.Г.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ТЕРМИН И ТЕРМИНОЛОГИЯ. ВЕТЕРИНАРНАЯ ЛЕКСИКА

Аннотация

В статье представлены существующие в науке подходы к классификации ветеринарной терминологии. Выделено классификации ветеринарной терминологии в зависимости от: сферы употребления; распространенности употребления в языке; отраслевой принадлежности; степени однозначности; степени точности отображения понятия; времени использования; наличия дефиниции; связи термина с контекстом; источника возникновения; состава ветеринарного термина.

Ключевые слова: ветеринарный термин, ветеринарная терминология, общеупотребляемые термины, специальные не ветеринарные термины, специальные ветеринарные термины.

Rozhkov Yu.G.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

TERM AND TERMINOLOGY. VETERINARY LEXICON

Summary

The article deals with the contemporary scientific approaches to the classification of veterinary terminology. Author distinguished the classification depending on: sphere of application, abundance of the term application in language, sectoral affiliation, degree of univocity, correctness of the term display, time of application, definition availability, the connection between term and context, the source of origin, veterinary term context.

Keywords: veterinary term, veterinary terminology, commonly used terms, special non-veterinarian terms, special veterinarian terms.